

هنر خودآموختگان هنر فطری

میدۀ راضیه یاسینی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

انتشارات
علمی و فرهنگی

۱۳۹۵

سرشناسه: یاسینی، سیده راضیه، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور: هنر خودآموختگان: هنر فطری/ نویسنده: سیده راضیه یاسینی
مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری: شانزده، ۲۳۱ ص: مصور (رنگی).
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۲۱-۹۰۸-۵
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: واژه‌نامه.
یادداشت: کتابنامه: ص: ۲۲۵ - ۲۳۱
موضوع: هنر
موضوع: فطرت
موضوع: ابتدایی‌گرایی در هنر
شناسه افزوده: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۲۸۹/۴۴۵ NV
رده‌بندی دیویی: ۷۰۹
شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۶۱۴۸۲

هنر خودآموختگان هنر فطری

نویسنده: سیده راضیه یاسینی
چاپ اول علمی و فرهنگی: ۱۳۹۵
تعداد اوراق: ۱۰۰۰ نسخه
حروفچینی: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
آرامگاه سانس: انتشارات علمی و فرهنگی
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر علمی و فرهنگی کتیه
حق چاپ محفوظ است.

اداره مرکزی و مرکز پخش: خیابان نلسون ماندلا (افریقا)، چهارراه حقانی (جهان خودک)، کوچه
کمان، پلاک ۲۵؛ کدپستی: ۱۵۱۸۷۳۶۳۱۳؛ صندوق پستی: ۹۶۴۷ - ۱۵۸۷۵؛ تلفن: اداره مرکزی:
۷۰-۸۸۷۷۴۵۶۹؛ فکس: ۸۸۷۷۴۵۷۲؛ تلفن مرکز پخش: ۲۹-۸۸۶۶۵۷۲۸؛ تلفکس: ۸۸۶۶۵۷۲۸-۴۵
آدرس اینترنتی: www.elmifarhangi.ir info@elmifarhangi.ir
www.ketabgostarco.com info@ketabgostarco.com

فروشگاه یک: خیابان انقلاب، روبه‌روی در اصلی دانشگاه تهران؛ تلفن: ۱۶-۶۶۹۶۳۸۱۵ و ۶۶۴۰۰۷۸۶
فروشگاه دو: میدان هفت تیر، خیابان کریمخان زند، بین قائم مقام فراهانی و خردمند، پلاک ۱۳؛
تلفن: ۷-۸۸۳۴۳۸۰۶
فروشگاه سه: خیابان کارگر شمالی، روبه‌روی پارک لاله، نیش کوچه ستاره، نمایشگاه و فروشگاه
محصولات فرهنگی سازمان تأمین اجتماعی، پلاک ۱
فروشگاه چهار (پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات): پایین‌تر از میدان ولیعصر، خیابان دمشق، شماره ۹،
پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

فهرست مطالب

پیشگفتار..... سیزده

فصل اول: کلیات..... ۱

مقدمه..... ۱

رویکرد جهانی به موضوع هنر خودآموختگان..... ۳

هنر خودآموخته و اهمیت آن..... ۵

رویکردهای نظری در عرصه هنر خودآموخته..... ۷

تبیین مفاهیم اساسی..... ۹

فطرت..... ۹

هنر..... ۱۰

روش هنری..... ۱۰

تخیل..... ۱۱

هنر بومی..... ۱۱

مدرنیسم..... ۱۲

هنر خام..... ۱۲

هنر فطری..... ۱۲

خودآموخته..... ۱۳

۱۳	پیشینه مطالعات در زمینه هنر خودآموخته
۱۳	هنر نائیو (۲۰۱۱)
۱۴	هنر اوتسایدر (۲۰۰۰)
۱۴	کتاب مرجع هنر اوتسایدر (۲۰۰۹)
۱۵	بدوی‌گرایی در هنر مدرن
۱۶	داستان هنر مدرن (۱۳۸۶)
۱۶	تاریخ هنر مدرن (۱۳۸۵)
۱۶	سی و دو هزار سال تاریخ هنر (۱۳۸۲)
۱۷	تاریخ سرچشمه (۱۳۸۸)
۱۸	و نه تمام اثر پیش رو از مطالعات پیشین

۲۱	فصل دوم: تبیین مفهومی هنر فطری
۲۱	مقدمه
۲۲	هنر
۲۲	۱. تعریف عام از هنر
۲۳	۲. تعریف خاص از هنر
۲۶	۳. تعاریف رویکردی درباره هنر
۲۶	فطرت
۲۷	فطرت از منظر فلسفه غرب
۳۰	فطرت از منظر قرآن و فلسفه اسلامی
۳۳	فطریات انسانی
۳۴	مقام هنر در فطریات انسانی
۳۹	چیستی هنر فطری
۴۲	مشترکات آثار هنرهای خودآموخته
۴۵	نتیجه‌گیری

۴۷	فصل سوم: جایگاه هنرهای خودآموخته در هنرهای تجسمی
۴۷	مقدمه
۴۹	۱. تاریخچه هنرهای خودآموخته

۴۹	الف) هنرهای خودآموخته در تاریخ غیرمکتوب
۴۹	۱. هنر ابتدایی
۵۳	۲. هنر بومی
۵۴	۱-۲. هنر سرخ‌پوستان آمریکای شمالی
۵۶	۲-۲. هنر سیاه‌پوستان آفریقایی
۵۷	۳-۲. هنر اسکیموها
۵۸	ب) هنرهای خودآموخته در تاریخ مکتوب
۵۸	۱. هنر خام و هنر کودک
۶۲	۲. هنر خودآموختگان
۶۳	۲. رویکردهای هنرهای خودآموخته در آثار هنری اوایل سده بیستم
۶۳	۱-۲. راجعه جریان‌های هنری با هنرهای خودآموخته
۶۶	پست امپرسیونیسم
۶۶	سمبولیسم
۶۷	جنبش هنر نو
۶۸	۲-۲. هنرمندان ارابل سده بیستم متأثر از هنرهای شرقی و بومی
۷۶	۲-۳. هنرمندان اوایل سده بیستم متأثر از هنر کودک
۸۱	۲-۴. پیکره‌سازان متأثر از هنرهای خودآموخته
۸۲	۳. تحلیل رویکردهای مختلف هنرمندان مدرن به هنرهای خودآموخته
۸۷	نتیجه‌گیری

فصل چهارم: هنرمندان خودآموخته جهان؛ معرفی و تحلیل آثار

۸۹	مقدمه
۹۱	هنرمندان خودآموخته؛ سده هجده تا دوران معاصر
۹۱	۱. هانری روسو (۱۸۴۴-۱۹۱۰)
۹۱	۱-۱. معرفی هنرمند
۹۴	۲-۱. تحلیل آثار
۹۷	۲. جوزف پیکت (۱۸۴۸-۱۹۱۸)
۹۷	۱-۲. معرفی هنرمند
۱۰۱	۲-۲. تحلیل آثار

۳. آنا ماری روبرتسون موزز (۱۸۶۰ - ۱۹۶۱)..... ۱۰۵
- ۳-۱. معرفی هنرمند..... ۱۰۵
- ۳-۲. تحلیل آثار..... ۱۰۸
۴. سرافین لونیز (۱۸۶۴-۱۹۳۴)..... ۱۱۴
- ۴-۱. معرفی هنرمند..... ۱۱۴
- ۴-۲. تحلیل آثار..... ۱۱۶
۵. نیکیفور (۱۸۹۵ - ۱۹۶۸)..... ۱۱۸
- ۵-۱. معرفی هنرمند..... ۱۱۸
۶. آنتونی گابونه (۱۸۹۹ - ۱۹۶۵)..... ۱۲۰
- ۶-۱. معرفی هنرمند..... ۱۲۴
- ۶-۲. تحلیل آثار..... ۱۲۶
۷. جیمز فاردولس (۱۹۲۵ - ۲۰۰۸)..... ۱۲۸
- ۷-۱. معرفی هنرمند..... ۱۲۸
- ۷-۲. تحلیل آثار..... ۱۳۱
۸. ایوان رابوزین (۱۹۲۱ - ۲۰۰۸)..... ۱۳۴
- ۸-۱. معرفی هنرمند..... ۱۳۴
- ۸-۲. تحلیل آثار..... ۱۳۶
۹. شعیبیه طلال (۱۹۲۹ - ۲۰۰۴)..... ۱۳۸
- ۹-۱. معرفی هنرمند..... ۱۳۸
- ۹-۲. معرفی آثار..... ۱۴۱
۱۰. گویدو ودوویتو (۱۹۶۱)..... ۱۴۳
- ۱۰-۱. معرفی هنرمند..... ۱۴۲
- ۱۰-۲. تحلیل آثار..... ۱۴۴
- دیگر هنرمندان خودآموخته..... ۱۴۶
- لونی ویوین (۱۸۶۱-۱۹۳۶)..... ۱۴۷
- آندره بوشان (۱۸۷۳-۱۹۵۸)..... ۱۴۷
- کامیل بومبویس (۱۸۸۳-۱۹۶۶)..... ۱۴۸
- سیمون شووارتزبرگ (۱۸۹۵-۱۹۹۰)..... ۱۴۹

۱۵۰	جرماین وندراستین (۱۸۹۷-۱۹۸۵)
۱۵۰	انریکو بناسی (۱۹۰۲-۱۹۷۸)
۱۵۱	پیترو گیزاردی (۱۹۰۶-۱۹۸۶)
۱۵۲	سوفیا نالتیلیچ پناوشا (۱۹۱۳-۱۹۹۴)
۱۵۲	پاول لئونو (۱۹۰۲-۲۰۱۱)
۱۵۳	نتیجه گیری
۱۵۴	زمان و مکان
۱۵۴	واقعیت بیرونی
۱۵۴	کیفیت عاطفی
۱۵۵	ضمیمه

فصل پنجم: هنرهای خودآموخته

۱۶۱	مقدمه
۱۶۳	موزه هنرهای خودآموخته واسی، زاگرب
۱۶۵	موزه هنرهای خودآموخته کبوسی
۱۶۵	آثار گنجینه موزه
۱۶۸	هنرمندان صاحب اثر در گنجینه موزه
۱۶۹	زمینه های فعالیت موزه
۱۷۰	نمایشگاه های موزه
۱۷۰	بخش فروشگاه موزه
۱۷۱	موزه هنر خودآموخته بروکسل، بلژیک
۱۷۳	مجموعه دائمی موزه
۱۷۶	موزه بین المللی هنرهای خودآموخته برزیل
۱۸۰	امکانات موزه
۱۸۰	۱. بهره مندی از فناوری دیجیتال
۱۸۱	۲. نمایشگاه های سیار
۱۸۱	۳. برپایی نمایشگاه اصلی «میان» در کنار جست و جوی زمینه های جدید
۱۸۱	۴. اجاره فضاهای موجود در مکان موزه
۱۸۱	۵. نحوه بازدید از موزه توسط مدارس

- ۱۸۲..... بازدید از موزه توسط والدین و نوزادان
- ۱۸۴..... آثار شاخص موزه
- ۱۸۶..... موزه بین‌المللی هنرهای خودآموخته شارلوت زاندر (آلمان)
- ۱۸۷..... آثار هنری موزه
- ۱۸۸..... فضا و نشریات موزه
- ۱۸۸..... برنامه بازدید از موزه
- ۱۸۹..... موزه هنر خودآموخته روسیه
- ۱۹۰..... برگزاری جشنواره بین‌المللی هنر خودآموخته و هنر اوتسایدر
- ۱۹۱..... همایش علمی جشنواره
- ۱۹۱..... برنامه جشن موزه در فضای باز
- ۱۹۱..... - غرفه فنکاران
- ۱۹۲..... برگزاری نمایشگاه انفرادی با نورپردازی شبانه
- ۱۹۳..... - سکوی سالن هنر
- ۱۹۳..... - مخروط‌ها، شیء‌های
- ۱۹۳..... موزه بین‌المللی هنر خودآموخته گوگ ، کانادا
- ۱۹۳..... تاریخچه موزه
- ۱۹۶..... برنامه‌های نمایشگاهی و آموزشی موزه
- ۱۹۶..... مأموریت موزه
- ۱۹۷..... گنجینه موزه
- ۱۹۷..... - هنر خودآموخته کبک
- ۱۹۸..... - هنر خودآموخته بین‌المللی
- ۱۹۸..... - مکزیک، هنر مردمی و هنر مردمان بومی آمریکا
- ۱۹۸..... - روسیه، هنر و شمایل‌های مردمی
- ۲۰۰..... برنامه‌های آموزشی موزه
- ۲۰۰..... بازدید خانگی از مدارس
- ۲۰۰..... بهای پرداختی
- ۲۰۱..... مسابقه طراحی
- ۲۰۲..... کارگاه‌ها
- ۲۰۲..... روز کافه‌بازدید

نمایش آثار هنرمندان خودآموخته معاصر در موزه.....	۲۰۲
موزه هنرهای خودآموخته لتونی.....	۲۰۳

فصل ششم: نتایج و پیشنهادها..... ۲۰۷

مقدمه.....	۲۰۷
------------	-----

نتایج.....	۲۰۹
------------	-----

۱) چستی هنر خودآموخته.....	۲۰۹
----------------------------	-----

۲) ویژگی های هنرهای خودآموخته.....	۲۱۰
------------------------------------	-----

۲ - ۱. کیفیت زمانی و مکانی.....	۲۱۱
---------------------------------	-----

۲ - ۱. میان صالت واقعیت بیرونی و پابندی به آن.....	۲۱۲
--	-----

۲ - ۳. جستگ کیفیت عاطفی.....	۲۱۲
------------------------------	-----

۲ - ۴. انتخاب مضمین.....	۲۱۲
--------------------------	-----

۲ - ۵. صورت بیان در ظاهر و باطن اثر هنری.....	۲۱۲
---	-----

۳) سیر تاریخی هنر خودآموخته.....	۲۱۳
----------------------------------	-----

۴) تأثیر هنر خودآموخته بر جریان های تاریخ هنر.....	۲۱۴
--	-----

۵) جایگاه هنر خودآموخته در جهان و چگونگی مواجهه کشورها با آن.....	۲۱۶
---	-----

در دوران معاصر.....	۲۱۶
---------------------	-----

۶) نقش اقبال به هنر خودآموخته بر اتحاد اساتید و جوامع بشری.....	۲۱۸
---	-----

پیشنهادهای.....	۲۱۹
-----------------	-----

۱. تبیین هنر خودآموخته در مراکز رسمی هنر به عنوان یک از گونه های.....	۲۱۹
---	-----

به رسمیت شناخته شده در عرصه جهانی.....	۲۱۹
--	-----

۲. تأسیس انجمن ها و مراکز هنری تخصصی هنر خودآموخته.....	۲۲۰
---	-----

۳. پایه ریزی تأسیس موزه هنر خودآموخته.....	۲۲۱
--	-----

کلام آخر.....	۲۲۱
---------------	-----

کتابنامه.....	۲۲۵
---------------	-----

پیشگفتار

از سالیان میانی سدهٔ اوّده میلادی به این سو و بسط و توسعهٔ هنر در عرصهٔ جهان معاصر، تعاریف و مبانی رسمی معمول از هنرها به چالشی جدی کشیده شد. در فرایند جهانی شدن که فرهنگ‌های اقوام و ملل مختلف را به شاکله‌ای واحد فرامی‌خواند، بازنگری مبانی و منشأ نخستین در عرصهٔ هنر نیز موضوعیت می‌یابد.

استیلای قدرت‌های جهانی در عرصه‌های مختلف از جمله عرصه‌های فرهنگی و هنری، به بروز کشاکش جدید میان هویت خودی و هویت غیرخودی ملت‌های جهان تبدیل شده و این امر منجر به رجعت به هنرهای ناب در میان همهٔ جوامع انسانی است.

تبیین و تعریف هنر خودآموخته، از آن‌رو اهمیت دارد که مبنای فراخی برای استخراج اصول هنرهای اصیل را، صرف‌نظر از خصایص غنابخشی، فرهنگی و ... فراهم می‌آورد و در کشاکش تنازعات فرهنگی و انواع گوناگونی هنری برخاسته از تلقی‌ات متفاوت انسانی از امر فرهنگ و هنر، امکان بازتعریف جلوه‌های هنری را بر مبنای فطرت واحد بشری ممکن می‌سازد.

تاریخ تحول هنر در جهان و به غایت رسیدن تمام تجربیات بشر در عرصهٔ فنون هنری، به استیصال وی در نتیجهٔ تکرار صورت‌های هنری خالی از حقیقت، به ویژه در سدهٔ بیستم انجامید که سرانجام، بشر را به اصالت امر

هنر در معنای عام آن که کسب فضایل انسانی در اتحاد با فطرت خویش بود، راهبر شد. این رویکرد البته در بعضی از هنرمندان به وجود آمد و اگرچه در برخی موارد با نیت نوآورانه بودن سبک شخصی آنها انجام شد؛ اما نگاه‌های جدی‌تری را نیز به حقیقت هنرهای هنرمندان خودآموخته پیشین که به هنر همچون بخشی از وجود و زندگی خود می‌نگریستند، به همراه داشت.

هنرمند سده بیستم، برای تجدید نظر در روندی که هنر غرب در طول قرن‌ها پیموده بود، بر گذشته نظر کرد و به هنرهای فطری که بر آنها عنوان هنر انسان‌های نخستین، هنر بدوی، هنرهای عامیانه و ... گذاشته بود، پناه برد. وی به درستی دریافته بود که هنرهایی چون هنر مشرق زمین یا هنر اقوام بدوی نیز، از آنجا که در پیوند بیشتری با اصالت ناب و فطری هنری باقی مانده، موانع مستمسک نجات از بحرانی باشد که وی بدان گرفتار آمده بود در آن میان، اما هنر کودک و هنر دیوانگان نیز مغفول نماند تا نخستین گام‌ها برای توجه دوچندان به اصل بی‌پیرایگی و خلوص در مسیر هنر برداشته شود.

هنر هنرمندان خودآموخته با هنر فطری، امروزه از مصادیق کمیاب هنری است که از عوارض تعریف انسانی بر هنر مصون مانده و به دلیل بکر و خالص بودن، آینه شفاف‌تری از ویژگی‌ها و خواص دست نخورده بشری را جلوه‌گر می‌سازد.

از سوی دیگر، شناخت جلوه‌های فطری هنر عرصه هنرها، در احیا و تبیین هنر معاصر هر سرزمین و متناسب با خصایص منطقه به هر فرد هر کدام سهم بسزایی دارد.

بسیاری از عرصه‌های هنری در سراسر جهان، گرچه از صحنه معرفی ناب خود سرشارند، اما در پس مواجهه نابرابر با هنری که استیلا جهانی یافته، به مرز انفعال کشانیده شده و همچنان نیازمند رجوع به حقیقت خود و کاربست آن در صورتی متناسب با ویژگی‌ها و نیازهای معرفی خود است. به این ترتیب، جست‌وجوی مبادی بصری متجلی در هنر هنرمندان خودآموخته که فارغ از مناسبات جهانی انسان‌ها با یکدیگر است، از ضروریات رجعت به هویت هنری انسان‌ها در عصر حاضر قلمداد می‌شود.

با شناخت آثار هنری هنرمندان خودآموخته که برآمده از سرشتی ناب

است. می‌توان زمینه‌های ظهور هنری را فراهم آورد که در انطباق با مطالبات فطری آحاد انسانی از هنر است. چنین فرایندی، نه تنها هویت منسوخ ملل در باب هنر ملی را باز می‌یابد، بلکه در عین حال هنر را از قالب از پیش تعریف شده و انحصاری خود که محدود به آکادمی‌ها و مراکز دانشگاهی هنری است نیز خارج ساخته و در اتحادی دوباره با زندگی بشر قرار می‌دهد.

نگارنده در این کتاب، نخست به تدقیق در باب معنی هنر و فطرت می‌پردازد تا دلیل اطلاق عنوان «هنر فطری» به هنر خودآموختگان را تبیین نماید. سپس مطالعه در بستر هنر فطری از آغاز تاریخ بشر را دنبال می‌کند تا نشان دهد که این هنرها به لطف برخورداری از منشأ فطری‌شان، تنها هنرهایی هستند که در فراز و نشیب حوادث و اندیشه‌های تاریخی، علی‌رغم برخورداری از شیوه‌های بسیار متنوعی که منحصر به تک‌تک هنرمندان آن است، از اصول هنری خود، عدول نکرده و ثابت‌قدم مانده‌اند؛ اصولی که در نظری جامع به آثار هنرهای فطری در سراسر جهان، قابل احصاء و تبیین است.

شناخت اصول و مبانی هنر فطری که نه بر مبنای تعاریف مراکز رسمی هنر، بلکه با تحلیل و بررسی مصادیق این آثار هنری حاصل می‌شود، مؤلف را بر آن داشت تا از میان آثار هنرمندان خودآموخته سراسر جهان، نمونه‌هایی را توصیف و تحلیل کند تا وجوه اشتراک و افتراق آن را دریابد و در نتیجه بتواند موفق به تعریف عناوینی چند از اصول هنری مشترک این آثار شود. بدیهی است که این گام نخست، مجال فراخ‌تری را می‌سازد تا با تحقیقی جامع، دامنه بررسی آثار از وجوه مختلف گسترش یابد و ظرفای این هنر اصیل مورد کنکاش قرار گیرد.

نگاه مختصر این کتاب بر مراکز فعال جهانی همچون موزه‌ها، انجمن‌ها و در عرصه هنر خودآموخته نیز، تلاش دیگری برای دریافت میزان اهمیت جوامع بشری به این هنر در سطح جهان است.

جایگاه هنر معاصر در ایران نیز خارج از قاعده جهانی نیست و احیای هویت ایرانی متناسب با فرهنگ اسلامی ایران، اکنون به یکی از دغدغه‌های جدی تبدیل شده که تتبع در چستی هنر خودآموخته و نتایج حاصل از آن می‌تواند در این زمینه، راهگشا گردد. حصول معرفت به هنرهای برخاسته

از فطرت، نه تنها موجبات شناخت متقن و اصولی هنرهای اصیل ایران را در گرمای گرم کارزار مواجهه با هنرهای بیگانه فراهم می‌آورد، بلکه با احیای دوباره این هنرها، می‌توان ممیزات هنر معاصر ایران را نیز متناسب با شرایط دوره معاصر، تعریف نمود و به کار بست.